

**O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA "QO'RQUV" KONSEPTINING
LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI: QIYOSIY-KOGNITIV TAHLIL****Sharobidinova Nargiza Gofurjon qizi**

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'zbek va ingliz tillarida "qo'rquv" konseptining lingvomadaniy tabiati qiyosiy-kognitiv yondashuv asosida tadqiq etiladi. Tadqiqot davomida qo'rquv konseptining til tizimida verbalizatsiyasi, uning milliy-madaniy mazmuni, metaforik modellar orqali ifodalanishi hamda konseptning kognitiv tuzilishi tahlil qilinadi. Shuningdek, o'zbek va ingliz xalqlarining tarixiy taraqqiyoti, madaniy qadriyatlari va mentaliteti qo'rquv konseptining shakllanishiga qanday ta'sir ko'rsatgani yoritiladi. Konseptual metafora nazariyasi, lingvomadaniy tahlil hamda qiyosiy metodlar asosida ikki tildagi umumiy va farqli jihatlar aniqlanadi. Tadqiqot natijalari qo'rquv konseptining universal hamda milliy-madaniy xususiyatlarini ochib berishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: qo'rquv konsepti, konsept, lingvomadaniyat, kognitiv tilshunoslik, konseptual metafora, verbalizatsiya, mentalitet, frazeologizm, qiyosiy tahlil, semantika.

Аннотация. В статье исследуются лингвокультурные особенности концепта «страх» в узбекском и английском языках на основе сравнительно-когнитивного подхода. Анализируются языковые средства репрезентации концепта, его национально-культурное содержание, когнитивная структура и метафорические модели. Особое внимание уделяется влиянию исторического развития, национального мировоззрения и культурных ценностей узбекского и английского народов на формирование концепта страха. На основе методов когнитивной лингвистики, концептуального анализа и сравнительного исследования выявляются универсальные и национально-специфические характеристики концепта.

Ключевые слова: концепт страха, когнитивная лингвистика, лингвокультурология, концептуальная метафора, сравнительный анализ, семантика, языковая картина мира, национальная культура, фразеология.

Abstract. This article investigates the linguocultural characteristics of the concept of "fear" in Uzbek and English using a comparative cognitive approach. The study analyzes the verbalization of the concept, its national and cultural content, metaphorical representations, and cognitive structure in both languages. Particular

attention is paid to the influence of historical development, cultural values, and national mentality on the formation of the concept of fear. Based on conceptual metaphor theory, cognitive linguistics, and comparative analysis, the universal and culture-specific features of the concept are identified. The findings contribute to a deeper understanding of the linguistic worldview reflected in Uzbek and English.

Keywords: fear concept, cognitive linguistics, linguoculturology, conceptual metaphor, comparative analysis, verbalization, national mentality, phraseology, semantics, worldview.

Kirish

Zamonaviy tilshunoslikda konsept tushunchasi inson tafakkuri, til va madaniyat o'rtasidagi uzviy munosabatni o'rganishda asosiy kategoriyalardan biri sifatida e'tirof etiladi. Kognitiv tilshunoslikning rivojlanishi natijasida til birliklari nafaqat kommunikativ vosita, balki insonning olam haqidagi bilimlarini, tajribasini hamda madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi konseptual tizim sifatida talqin qilina boshlandi. Shu jihatdan "qo'rquv" konsepti inson psixikasi va emotsional tajribasining eng qadimiy hamda universal ko'rinishlaridan biri bo'lib, turli xalqlarning lisoniy manzarasida o'ziga xos semantik va madaniy xususiyatlarga ega hisoblanadi [1].

Kognitiv tilshunoslik nazariyasiga ko'ra, konsept inson ongida shakllanadigan va til birliklari orqali namoyon bo'ladigan murakkab mental tuzilma hisoblanadi. U til, tafakkur va madaniyatning kesishgan nuqtasida vujudga keladi hamda xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlari, diniy qarashlari va ijtimoiy qadriyatlarini mujassamlashtiradi. Ayniqsa, emotsional konseptlar orasida "qo'rquv" konsepti alohida o'rin egallaydi, chunki u biologik instinkt bilan bir qatorda ijtimoiy va madaniy omillar ta'sirida ham shakllanadi [2].

Lingvomadaniyatshunoslik nuqtai nazaridan qo'rquv konsepti har bir xalqning milliy dunyoqarashi bilan uzviy bog'liqdir. O'zbek tilida qo'rquv ko'pincha or-nomus, iymon, gunoh, taqdir, ota-ona hurmati kabi madaniy qadriyatlar bilan bog'liq holda ifodalansa, ingliz tilida fear konsepti individual xavfsizlik, shaxsiy erkinlik, uncertainty, danger va psychological anxiety kabi tushunchalar bilan yaqin aloqada namoyon bo'ladi. Mazkur farqlar ikki xalqning tarixiy taraqqiyoti hamda madaniy mentalitetining o'ziga xosligini aks ettiradi [3].

Konseptual metafora nazariyasi emotsional konseptlarning shakllanishini izohlashda muhim metodologik asos hisoblanadi. Ushbu nazariyaga ko'ra, abstrakt tushunchalar, jumladan qo'rquv ham insonning jismoniy tajribasi asosida hosil bo'ladigan metaforik modellar orqali anglanadi. Masalan, ingliz tilidagi *fear grips somebody, frozen with fear, paralyzed by fear* kabi birliklar qo'rquvni jismoniy holat

sifatida konseptuallashtirsa, o'zbek tilidagi "yuragi orqasiga tortdi", "eti jimirladi", "rangi oqarib ketdi", "yuragi shuv etib ketdi" kabi iboralar ham aynan tana reaksiyalari orqali qo'rquvni ifodalaydi [4].

Bugungi globallashuv sharoitida turli tillarning konseptual tizimini qiyosiy o'rganish nafaqat nazariy tilshunoslik, balki tarjimashunoslik, madaniyatlararo kommunikatsiya va sun'iy intellekt asosidagi tabiiy tilni qayta ishlash sohalari uchun ham katta ilmiy ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, emotsional konseptlarning lingvomadaniy xususiyatlarini aniqlash turli xalqlarning mental modeli va olamning lisoniy manzarasini chuqurroq anglash imkonini beradi [5].

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi o'zbek va ingliz tillarida "qo'rquv" konseptining lingvomadaniy xususiyatlarini qiyosiy-kognitiv jihatdan tahlil qilish, uning semantik tarkibi, verbalizatsiya vositalari, konseptual metaforalari hamda milliy-madaniy komponentlarini aniqlashdan iborat. Tadqiqot natijalari kognitiv tilshunoslik, lingvomadaniyatshunoslik va qiyosiy tilshunoslik yo'nalishlarida olib borilayotgan ilmiy izlanishlarni yangi ilmiy dalillar bilan boyitishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili

Konsept tushunchasi XX asr oxiri va XXI asr boshlarida kognitiv tilshunoslik hamda lingvomadaniyatshunoslikning asosiy tadqiqot obyektlaridan biriga aylandi. Ushbu yo'nalishlarda olib borilgan ilmiy izlanishlar til birliklarini faqat grammatik yoki semantik hodisa sifatida emas, balki inson tafakkuri, milliy madaniyati va konseptual dunyoqarashining mahsuli sifatida o'rganishga imkon berdi. Ayniqsa, emotsional konseptlar, jumladan "qo'rquv" konsepti insonning biologik, psixologik va ijtimoiy tajribasi bilan uzviy bog'liq bo'lgani sababli ko'plab xorijiy va mahalliy olimlarning tadqiqot markazida bo'lib kelmoqda.

Kognitiv tilshunoslik asoschilaridan biri George Lakoff va Mark Johnson o'zlarining mashhur "Metaphors We Live By" asarida inson tafakkuri metaforik xarakterga ega ekanligini ilmiy asoslab berganlar. Olimlarning fikricha, abstrakt tushunchalar, jumladan emotsiyalar ham insonning jismoniy tajribasi orqali shakllanadigan konseptual metaforalar vositasida anglanadi. Ularning ta'kidlashicha, qo'rquv, g'azab, muhabbat kabi hissiyotlar til birliklarida tasodifiy emas, balki konseptual tizim asosida ifodalanadi. Masalan, ingliz tilidagi fear seized him, fear overwhelmed her, frozen with fear kabi birliklar qo'rquvni tashqi kuch yoki jismoniy ta'sir sifatida konseptuallashtiradi. Bu esa inson ongida qo'rquvning harakatlantiruvchi va boshqaruvchi kuch sifatida qabul qilinishini ko'rsatadi [1].

Konseptual metaforalarni emotsiyalar misolida yanada chuqur tadqiq qilgan olimlardan biri Zoltán Kövecses hisoblanadi. Uning "Metaphor: A Practical

Introduction" hamda "Metaphor and Emotion" asarlarida qoʻrquv konseptining metaforik modellariga alohida eʼtibor qaratilgan. Olimning fikricha, fear konsepti koʻpincha tabiiy ofat, dushman, kasallik, suyuqlik, qorongʻulik va jismoniy kuch kabi konseptual domenlar orqali ifodalanadi. Masalan, fear crept into his mind, waves of fear, fear consumed him kabi birliklar qoʻrquvni turli konseptual manbalar orqali tasvirlaydi. Kövecses bunday metaforalar insonning biologik tajribasi hamda madaniy omillarning uygʻunligi natijasida shakllanishini taʼkidlaydi [2].

Rus tilshunosligida konsept nazariyasining rivojlanishida Yuriy Stepanovning xizmatlari alohida ahamiyat kasb etadi. Uning "Константы. Словарь русской культуры" asarida konsept milliy madaniyatning eng muhim birliklaridan biri sifatida talqin qilinadi. Stepanovning fikriga koʻra, har qanday konsept uch qatlamdan iborat: tarixiy qatlam, madaniy qatlam va individual tajriba qatlami. Shu sababli qoʻrquv konsepti ham xalqning diniy qarashlari, tarixiy xotirasi, urf-odatlar hamda ijtimoiy tajribasi taʼsirida shakllanadi. Olim konseptni "madaniyatning ongda shakli" sifatida baholaydi [3].

Kognitiv tilshunoslikning rivojlanishida Yelena Kubryakovaning ilmiy qarashlari muhim metodologik asoslardan biri hisoblanadi. Uning "Язык и знание" asarida konsept inson ongida saqlanadigan bilimlarning asosiy birligi sifatida tavsiflanadi. Muallifning fikricha, til konseptlarni shakllantiruvchi emas, balki ularni namoyon etuvchi vositadir. Demak, qoʻrquv konsepti ham inson ongida mavjud boʻlgan bilim va tajribalarning til orqali verbal ifodasidir. Kubryakova konseptni tafakkur va til oʻrtasidagi vositachi birlik sifatida baholaydi [4].

Lingvomadaniyatshunoslik nazariyasining yetuk vakillaridan biri Valentina Maslova oʻzining "Лингвокультурология" nomli monografiyasida til va madaniyatning ajralmas hodisa ekanligini ilmiy asoslaydi. Olimning taʼkidlashicha, konseptlar xalqning milliy madaniyati, tarixiy taraqqiyoti va dunyoqarashini aks ettiruvchi asosiy birlik hisoblanadi. Emotsional konseptlar esa madaniy qadriyatlar bilan yanada chambarchas bogʻliq boʻladi. Shu sababli turli tillarda qoʻrquv konsepti oʻxshash biologik asosga ega boʻlsa-da, uning madaniy talqini sezilarli darajada farqlanadi [5].

Konsept nazariyasining rivojlanishiga katta hissa qoʻshgan olimlardan yana biri Anna Wierzbicka hisoblanadi. Uning "Understanding Cultures Through Their Key Words" asarida tilning asosiy vazifasi milliy madaniyatni ifodalashdan iborat ekanligi taʼkidlanadi. Wierzbickaga koʻra, emotsional tushunchalar turli xalqlarda bir xil nomlanishi mumkin, biroq ularning mazmuni milliy madaniyat va mentalitet taʼsirida

sezilarli farq qiladi. Ayniqsa, fear tushunchasining ingliz madaniyatidagi mazmuni boshqa tillardagi qoʻrquv konseptidan ayrim jihatlari bilan farqlanishi qayd etiladi [6].

Oʻzbek tilshunosligida kognitiv yoʻnalishning shakllanishida professor Shavkat Safarovning ilmiy ishlari muhim oʻrin tutadi. Olim "Kognitiv tilshunoslik" asarida konseptni inson tafakkurining asosiy modeli sifatida izohlaydi. Uning fikricha, konsept til orqali yuzaga chiqadigan murakkab mental tuzilma boʻlib, u milliy tafakkur, tarixiy tajriba va madaniy qadriyatlar bilan uzviy bogʻliqdir. Safarov konseptlarni qiyosiy oʻrganish turli xalqlarning olamning lisoniy manzarasini aniqlash imkonini berishini taʼkidlaydi [7].

Oʻzbek lingvomadaniyatshunosligi rivojida professor Nodira Mahmudovning lingvomadaniy tadqiqotlari ham muhim ahamiyatga ega. Olimaning ilmiy ishlarida til birliklari milliy madaniyatni aks ettiruvchi vosita sifatida baholanadi hamda konseptlarni oʻrganishda lingvomadaniy tahlil metodining samaradorligi asoslab beriladi. Muallifning fikricha, xalqning urf-odatlar, diniy qarashlari va tarixiy taraqqiyoti emotsional konseptlarning shakllanishiga bevosita taʼsir koʻrsatadi [8].

Yuqorida tahlil qilingan ilmiy manbalar shuni koʻrsatadiki, qoʻrquv konsepti nafaqat biologik yoki psixologik hodisa, balki murakkab lingvomadaniy va kognitiv birlik ham hisoblanadi. Xorijiy olimlar asosan konseptual metafora va kognitiv mexanizmlarga eʼtibor qaratgan boʻlsalar, rus tilshunosligida konseptning madaniy qatlamlari chuqur tadqiq etilgan. Oʻzbek tilshunosligida esa konseptni milliy tafakkur, mentalitet va lisoniy manzara bilan bogʻliq holda oʻrganish tendensiyasi ustunlik qiladi. Mazkur ilmiy qarashlar oʻzbek va ingliz tillarida "qoʻrquv" konseptining lingvomadaniy xususiyatlarini qiyosiy-kognitiv jihatdan tadqiq etish uchun mustahkam nazariy-metodologik asos boʻlib xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda oʻzbek va ingliz tillarida "qoʻrquv" konseptining lingvomadaniy xususiyatlarini aniqlash maqsadida kognitiv tilshunoslik, lingvomadaniyatshunoslik va qiyosiy tilshunoslik metodlaridan kompleks foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini konsept nazariyasi, konseptual metafora nazariyasi hamda olamning lisoniy manzarasi haqidagi ilmiy qarashlar tashkil etdi.

Tadqiqot jarayonida oʻzbek va ingliz tillaridagi lugʻatlar, badiiy asarlar, frazeologik birliklar, maqol va matallar hamda ommaviy kommunikatsiya matnlari tahlil qilindi. Qoʻrquv konseptining verbalizatsiya vositalari semantik va lingvomadaniy jihatdan tavsiflandi hamda ularning konseptual mazmuni aniqlashtirildi.

Shuningdek, qiyosiy-kognitiv tahlil yordamida ikki tilda qoʻrquv konseptining yadroviiy va periferik komponentlari oʻrganildi. Konseptual metafora usuli orqali qoʻrquvning turli obrazli modellari tasniflandi va ularning milliy-madaniy xususiyatlari yoritildi. Olingan natijalar tavsifiy, qiyosiy hamda interpretatsion metodlar asosida umumlashtirildi.

Tahlil va natijalar

Insoniyat tarixida qoʻrquv eng qadimiy emotsional holatlardan biri hisoblanadi. U biologik jihatdan insonni xavfdan himoya qilish vazifasini bajarsa-da, til va madaniyatda murakkab konseptual tuzilma sifatida shakllanadi. Shu sababli qoʻrquv konsepti turli xalqlarning dunyoqarashi, tarixiy tajribasi va madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi muhim lingvomadaniy birlik sifatida namoyon boʻladi [1].

Kognitiv tilshunoslik nuqtai nazaridan konseptning markaziy qismi uning yadrosini, qoʻshimcha maʼno qatlamlari esa periferiyasini tashkil qiladi. Oʻzbek va ingliz tillarida qoʻrquv konseptining yadrosi deyarli bir xil semantik komponentlardan iborat boʻlib, "xavf", "tahdid", "bezovtalik", "himoyalaniş instinkti" kabi tushunchalarni qamrab oladi. Biroq konseptning periferik qatlamlarida sezilarli lingvomadaniy tafovutlar kuzatiladi [2].

Oʻzbek tilida qoʻrquv koʻpincha ijtimoiy va axloqiy qadriyatlar bilan bogʻliq holda namoyon boʻladi. Jumladan, "gunohdan qoʻrqmoq", "ota-onadan qoʻrqmoq", "uyatdan qoʻrqmoq", "el-yurt oldida javob berishdan qoʻrqmoq" kabi birliklarda qoʻrquv nafaqat biologik instinkt, balki axloqiy nazorat vositasi sifatida ham talqin qilinadi. Ingliz tilida esa fear konsepti koʻproq individual tajriba, shaxsiy xavfsizlik va psixologik holat bilan bogʻlanadi. *Fear of failure, fear of loneliness, fear of uncertainty, fear of losing control* kabi birikmalar bunga misol boʻla oladi [3].

Tahlillar shuni koʻrsatdiki, oʻzbek tilidagi qoʻrquv konsepti diniy va maʼnaviy qadriyatlar bilan chambarchas bogʻliq. Islom madaniyatining taʼsiri natijasida "Allohdan qoʻrqish", "gunohdan qoʻrqish", "qiyomatdan qoʻrqish" kabi birikmalar keng qoʻllanadi. Bu holat qoʻrquvning maʼnaviy-axloqiy funksiyasini kuchaytiradi. Ingliz tilida esa fear tushunchasi koʻproq psixologik va individual emotsiya sifatida namoyon boʻlib, diniy komponent nisbatan cheklangan koʻrinishda uchraydi [4].

1-jadval

Oʻzbek va ingliz tillarida qoʻrquv konseptining yadroviiy komponentlari

Semantik komponent	Oʻzbek tili	Ingliz tili
Xavf hissi	qoʻrquv, hadik	fear, danger
Tahdidni sezish	xavotir, vahima	anxiety, panic
Himoyalaniş instinkti	ehtiyotkorlik	self-protection

Ruhiy bezovtalik	yuragi siqilmoq	emotional distress
Noaniqlik hissi	ikkilanish	uncertainty

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, qo‘rquv konseptining asosiy yadrosi ikkala tilda ham umumiy biologik va psixologik asosga ega. Biroq ularning verbal ifodalanishida madaniy omillar ta'siri sezilarli darajada namoyon bo‘ladi.

Lingvomadaniy jihatdan qo‘rquv konseptining eng muhim ko‘rsatkichlaridan biri frazeologik birliklardir. Frazeologizmlar xalqning asrlar davomida shakllangan tajribasi va mentalitetini aks ettiradi. O‘zbek tilida qo‘rquvni ifodalovchi frazeologik birliklarning aksariyati inson organizmida yuz beradigan fiziologik o‘zgarishlarga asoslanadi. Masalan, "yuragi orqasiga tortib ketdi", "eti jimirladi", "rangi oqarib ketdi", "yuragi shuv etib ketdi", "qoni qochdi" kabi iboralar qo‘rquvning jismoniy ko‘rinishlarini ifodalaydi [5].

Ingliz tilida ham shunga o‘xshash birliklar mavjud: *my blood ran cold, frozen with fear, heart in my mouth, scared stiff, paralyzed with fear*. Ushbu birliklar ham inson tanasidagi fiziologik reaksiyalarni konseptual asos sifatida qo‘llaydi. Bu holat qo‘rquv konseptining universal biologik tabiatga ega ekanligini ko‘rsatadi [6].

2-jadval

Qo‘rquv konseptini ifodalovchi frazeologik birliklarning qiyosiy tavsifi

O‘zbekcha ibora	Ma'nosi	Inglizcha ekvivalenti
Yuragi shuv etdi	Kutilmagan qo‘rquv	Heart skipped a beat
Eti jimirladi	Kuchli qo‘rquv	Shiver with fear
Qoni qochdi	Dahshatga tushdi	Blood ran cold
Yuragi orqasiga tortdi	Juda qo‘rqdi	Scared stiff
Rangi oqarib ketdi	Qo‘rquvdan oqarib ketdi	Pale with fear

Tahlillar natijasida qo‘rquv konseptining metaforik modellarida ham umumiylik va farqlar mavjudligi aniqlandi. Lakoff va Johnson nazariyasiga ko‘ra, emotsiyalar ko‘pincha metaforalar orqali konseptuallashtiriladi [7]. O‘zbek va ingliz tillarida qo‘rquv konseptining quyidagi metaforik modellari uchraydi:

1. Qo‘rquv — dushman

Qo‘rquv insonni boshqaruvchi va unga qarshi kurashuvchi kuch sifatida tasvirlanadi.

Misolalar:

- qo‘rquv uni yengdi;
- qo‘rquv girdobiga tushdi;
- fear conquered him;
- overcome by fear.

2. Qo‘rquv — kasallik

Qo‘rquv inson ruhiyatiga salbiy ta'sir qiluvchi hodisa sifatida talqin qilinadi.

Misollar:

- vahima uni egalladi;
- qo‘rquv ich-ichidan kemirdi;
- fear consumed him;
- fear spread through his body.

3. Qo‘rquv — suyuqlik

Qo‘rquv tanani yoki ongni to‘ldiruvchi modda sifatida namoyon bo‘ladi.

Misollar:

- qo‘rquv yuragiga to‘ldi;
- vahima ichiga singdi;
- filled with fear;
- waves of fear swept over him.

Mazkur metaforik modellar inson tafakkuridagi universal kognitiv mexanizmlarning mahsuli hisoblanadi. Biroq ularning til birliklarida ifodalanishi har bir xalqning madaniy tajribasi bilan boyitilgan [8].

Tadqiqot davomida maqol va matallarning ham muhim lingvomadaniy manba ekanligi aniqlandi. O‘zbek xalq maqollarida qo‘rquv ko‘pincha ehtiyotkorlik va oqibatni o‘ylash bilan bog‘liq holda talqin qilinadi: "Qo‘rqqanga qo‘sha ko‘rinar", "Qo‘rqoq har kuni o‘lar". Ingliz tilida esa *Cowards die many times before their deaths*, *Fear always springs from ignorance* kabi maqollar qo‘rquvning psixologik va falsafiy mohiyatini ochib beradi [9].

O‘tkazilgan qiyosiy tahlillar shuni ko‘rsatdiki, o‘zbek va ingliz tillarida qo‘rquv konsepti umumiy biologik va psixologik asosga ega bo‘lsa-da, uning lingvomadaniy talqini sezilarli darajada farqlanadi. O‘zbek tilida qo‘rquv konsepti jamoaviylik, axloqiy me'yorlar, diniy qadriyatlar va ijtimoiy mas'uliyat bilan bog‘liq holda shakllangan bo‘lsa, ingliz tilida individualizm, shaxsiy erkinlik va psixologik holat bilan ko‘proq aloqador ekanligi kuzatildi [10].

Shuningdek, konseptual metaforalar, frazeologik birliklar va maqollar tahlili qo‘rquv konseptining universal hamda milliy-madaniy qatlamlarini aniqlash imkonini berdi. Bu esa emotsional konseptlarning shakllanishida biologik, kognitiv va madaniy omillar birgalikda ishtirok etishini tasdiqlaydi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, qo‘rquv konsepti o‘zbek va ingliz tillarida insonning universal emotsional tajribasini ifodalovchi konseptlardan biri

bo'lishiga qaramay, uning lingvomadaniy mazmuni va verbalizatsiya vositalari har bir xalqning tarixiy taraqqiyoti, milliy tafakkuri, diniy qarashlari hamda ijtimoiy qadriyatlari ta'sirida o'ziga xos tarzda shakllangan. Qo'rquvning biologik asoslari umumiy bo'lsa-da, uning til birliklari orqali ifodalanishi milliy madaniyatning konseptual xususiyatlarini yaqqol namoyon etadi.

Qiyosiy-kognitiv tahlil natijalari o'zbek va ingliz tillarida qo'rquv konseptining yadroviy semantik komponentlari deyarli umumiy ekanligini ko'rsatdi. Har ikkala tilda ham qo'rquv xavf, tahdid, noaniqlik, xavotir va himoyalash instinkti bilan bog'liq holda konseptualashtiriladi. Biroq konseptning periferik qatlamlarida sezilarli lingvomadaniy tafovutlar kuzatildi. O'zbek tilida qo'rquv konsepti ko'proq jamoaviylik, axloqiy me'yorlar, diniy e'tiqod, ota-ona hurmati, or-nomus va ijtimoiy mas'uliyat bilan uzviy bog'langan bo'lsa, ingliz tilida u individual tajriba, shaxsiy xavfsizlik, mustaqillik, psixologik holat hamda individual tanlov erkinligi bilan bog'liq holda namoyon bo'lishi aniqlandi.

Tadqiqot davomida qo'rquv konseptining metaforik modellarini qiyosiy tahlil qilish uning kognitiv tabiatini yanada chuqurroq ochib berdi. Har ikkala tilda ham "qo'rquv – dushman", "qo'rquv – kasallik", "qo'rquv – suyuqlik", "qo'rquv – jismoniy kuch" kabi konseptual metaforalar uchrashi ushbu emotsiyaning universal konseptual asosga ega ekanligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, metaforalarning til birliklarida ifodalanish usullari va ularning madaniy mazmuni milliy tafakkur ta'sirida farqlanishi kuzatildi.

Frazeologik birliklar, maqol va matallar tahlili qo'rquv konseptining lingvomadaniy mazmunini yoritishda muhim empirik manba bo'lib xizmat qildi. O'zbek tilidagi "yuragi shuv etmoq", "eti jimirlamoq", "qoni qochmoq" kabi frazeologizmlar qo'rquvning fiziologik va ruhiy belgilarini ifodalasa, ingliz tilidagi *blood ran cold*, *heart in one's mouth*, *frozen with fear* kabi birliklar ham aynan shu konseptual modelga asoslanganligi aniqlandi. Mazkur holat qo'rquv konseptining biologik universalligini tasdiqlasa-da, uning milliy-madaniy talqinida sezilarli farqlar mavjudligini ko'rsatadi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari konsept nazariyasi, lingvomadaniyatshunoslik va kognitiv tilshunoslikning o'zaro integratsiyasi emotsional konseptlarni tadqiq etishda yuqori ilmiy samaradorlikka ega ekanligini tasdiqladi. Qiyosiy-kognitiv yondashuv yordamida o'zbek va ingliz tillarida qo'rquv konseptining semantik tarkibi, konseptual metaforalari, verbalizatsiya vositalari hamda milliy-madaniy komponentlari tizimli ravishda tavsiflandi.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda qoʻrquv konsepti oʻzbek va ingliz tillari materiallari asosida kompleks lingvomadaniy va kognitiv jihatdan qiyosiy tahlil qilindi, konseptning yadroviy hamda periferik komponentlari aniqlandi, uning metaforik modellari tizimlashtirildi va milliy-madaniy xususiyatlari izohlandi. Olingan natijalar qiyosiy tilshunoslik, lingvomadaniyatshunoslik, kognitiv semantika, tarjimashunoslik hamda madaniyatlararo kommunikatsiya sohalaridagi keyingi ilmiy tadqiqotlar uchun muhim nazariy va amaliy manba boʻlib xizmat qiladi.

Kelgusidagi ilmiy izlanishlarda qoʻrquv konseptining oʻzbek va ingliz badiiy adabiyoti, folklori, diniy matnlari, ommaviy axborot vositalari hamda zamonaviy internet diskursidagi verbalizatsiyasini korpus lingvistikasi, diskurs tahlili va sun'iy intellekt texnologiyalari asosida tadqiq etish istiqbolli yoʻnalishlardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 242 p.
2. Kövecses Z. *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. – 223 p.
3. Kövecses Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2010. – 375 p.
4. Wierzbicka A. *Understanding Cultures Through Their Key Words: English, Russian, Polish, German, and Japanese*. New York: Oxford University Press, 1997. – 317 p.
5. Kubryakova E.S. *Yazyk i znaniye: Na puti polucheniya znaniy o yazyke: Chasti rechi s kognitivnoy tochki zreniya. Rol yazyka v poznanii mira*. Moskva: Yazyki slavyanskoy kultury, 2004. – 560 s.
6. Stepanov Yu.S. *Konstanty. Slovar russkoy kultury. Opyt issledovaniya*. Moskva: Akademicheskij Proyekt, 2004. – 992 s.
7. Maslova V.A. *Lingvokulturologiya*. Moskva: Akademiya, 2001. – 208 s.
8. Safarov Sh. *Kognitiv tilshunoslik*. Jizzax: Sangzor, 2006. – 220 b.
9. Mahmudov N. *Til va madaniyat*. Toshkent: Oʻzbekiston Milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2013. – 180 b.
10. Rahmatullayev Sh. *Oʻzbek tilining izohli frazeologik lugʻati*. Toshkent: Oʻqituvchi, 1978. – 405 b.
11. Oxford University Press. *Oxford Dictionary of English Idioms*. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2015. – 432 p.
12. Mieder W. *The Oxford Dictionary of Proverbs*. 6th edition. Oxford: Oxford University Press, 2015. – 400 p.

13. Fillmore Ch.J. *Frame Semantics*. In: *Linguistics in the Morning Calm*. Seoul: Hanshin Publishing Co., 1982. – P. 111–137.
14. Langacker R.W. *Foundations of Cognitive Grammar. Volume I: Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press, 1987. – 516 p.
15. Evans V., Green M. *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. – 830 p.
16. Croft W., Cruse D.A. *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 356 p.
17. Gibbs R.W. *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language and Understanding*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. – 527 p.
18. Geeraerts D. *Theories of Lexical Semantics*. Oxford: Oxford University Press, 2010. – 341 p.